

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
навчально-науковий юридичний інститут
кафедра трудового, екологічного та аграрного права

ЯРЕМАК З. В.

ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ:

**методичні вказівки для підготовки до семінарських занять
та самостійної роботи здобувачів вищої освіти заочної форми
навчання ОП Право спеціальності 081 Право**

Івано-Франківськ

2023

**УДК 349.41:347.236]37.041(075.8)
я 79**

*Рекомендовано до видання вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 1 від 29 серпня 2023 року)*

Рецензенти:

Вівчаренко О. А., доктор юрид. наук, доцент, заступник директора Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Мороз Г. В., кандидат юрид. наук, доцент, доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

я 79 Яремак З. В. Вирішення земельних спорів: методичні вказівки для підготовки до семінарських занять та самостійної роботи здобувачів вищої освіти заочної форми навчання ОП Право спеціальності 081 Право. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. 27 с.

Методичні вказівки розроблені на основі ОП Право другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та є складовою методичного забезпечення вивчення вибіркової освітньої компоненти «Вирішення земельних спорів», покликана сприяти студентам у розумінні змісту, основних вимог, завдань, джерельної бази під час підготовки до занять та контролю знань. В посібнику викладені: завдання до семінарських і практичних занять, які включають короткі методичні рекомендації, що полегшить підготовку до занять, переліки питань, які виносяться на обговорення на занятті, практичних завдань, приклади судової практики. До кожної теми поданий перелік літератури, розширений перелік нормативно-правових актів, які регулюють відповідний вид відносин станом на 01.09.2023, а також судову практику земельних спорів. Розробка містить також програму навчальної дисципліни та завдання для самостійної роботи.

Методична розробка призначена для здобувачів вищої освіти, викладачів.

УДК 349.41:347.236]37.041(075.8)

© Яремак З. В., 2023

© ПНУ ім. В. Стефаника, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	9
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1 <i>Вирішення земельних спорів у системі юридичних гарантій. Земельні спори: поняття, сутність і класифікація</i>	9
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2 <i>Адміністративний порядок вирішення земельних спорів</i>	12
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3 <i>Судовий порядок вирішення земельних спорів</i>	15
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4 <i>Судова практика розгляду окремих категорій земельних спорів</i>	19
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	23

ПЕРЕДМОВА

Однією з важливих гарантій прав на землю в Україні є можливість їх судового захисту. Поряд із цим законодавством передбачений і позасудовий порядок вирішення земельних спорів. Сучасне земельне законодавство визначає загальні засади розгляду та вирішення земельних спорів органами місцевого самоврядування та шляхом медіації. Порядок та особливості судового розгляду земельних спорів визначаються нормативно-правовими актами процесуальних галузей законодавства. У зв'язку з цим інститут вирішення земельних спорів є міжгалузевим правовим інститутом, основу якого складають норми земельного права України.

Загальні засади правового регулювання вирішення земельних спорів вивчалися здобувачами вищої освіти у процесі вивчення навчальної дисципліни «Земельне право України». Водночас у межах курсу «Вирішення земельних спорів» здобувачі вищої освіти зможуть детально ознайомитися з особливостями земельних спорів як специфічного виду земельних правовідносин та особливостями процедури розгляду та вирішення земельних спорів.

Вибіркова освітня компонента «Вирішення земельних спорів» є складовою освітньо-професійної програми Право підготовки здобувачів освітнього рівня магістр за спеціальністю 081 Право та спрямована на поглиблення та удосконалення теоретичних знань і практичних вмій та навичок щодо самостійного розв'язання завдань, пов'язаних із вирішенням земельних спорів та захистом прав на землю.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Вирішення земельних спорів» є законодавство про вирішення земельних спорів, поняття та юридична природа земельних спорів, їх об'єктно-суб'єктний склад, види, особливості судового та позасудового порядку розгляду та вирішення земельних спорів.

Метою викладання навчальної дисципліни «Вирішення земельних спорів» є формування теоретичних знань про порядок вирішення земельних спорів, а також оволодіння навиками застосування нормативно-правових актів земельного та інших галузей законодавства для врегулювання земельного спору.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Вирішення земельних спорів» є формування фахових та предметних компетентностей щодо знання основних нормативно-правових актів земельного законодавства та набуття умінь з визначення особливостей правовідносин, що виникають при розгляді та вирішенні земельних спорів, та специфіки вирішення окремих категорій земельних спорів, застосування юрисдикційних і неюрисдикційних форм врегулювання земельного конфлікту, правильного юридичного аналізу правозастосовної практики розгляду і вирішення земельних спорів.

При вивченні навчальної дисципліни використовуються такі форми навчальної роботи: лекції, семінарські заняття, консультації, самостійна робота студентів.

Семінарське заняття – вид навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення здобувачами вищої освіти питань з попередньо визначених силабусом тем. Семінарські заняття проводяться у формі бесіди, рецензування та обговорення рефератів, доповідей, дискусій. *Практичне заняття* – це вид навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань.

На заняттях з навчальної дисципліни «Вирішення земельних спорів» поєднуються форми проведення семінарських та практичних занять, фронтальне та індивідуальне опитування студентів, усна і письмова перевірка знань, детальний аналіз практичних завдань – реальних юридичних справ та фактів. Перелік тем семінарських занять визначений силабусом. Семінарські (практичні) заняття проводяться з основних тем і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою. Головна *мета* семінарських (практичних) занять — опанування студентами навчальної дисципліни, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних проблем дисципліни, формування вміння творчого застосування отриманих знань на практиці.

Цей посібник містить вимоги, питання, практичні завдання і перелік джерел для забезпечення підготовки студентів заочної форми до семінарських (практичних) занять. До кожної теми, що виноситься для аналізу на семінарське заняття, подана коротка анотація, в якій вказується на чому потрібно зосередити увагу при вивченні теми. До тем також поданий перелік питань, що носять конкретний, деталізований характер і цим самим забезпечують глибше розуміння теми та акцентують увагу на основних положеннях законодавства, а також перелік спеціальної літератури, чинних нормативно-правових актів та судової практики. До тем також включені практичні завдання, які передбачають юридичний аналіз відносин, кваліфікацію юридичних фактів, що мали місце. При вирішенні практичних завдань, насамперед необхідно проаналізувати коло відносин, які склалися, та вибрати правові норми, що підходять для врегулювання в даному випадку. Вибравши норму, слід переконатись в її чинності та аутентичності тексту, перевірити межі дії, щоб впевнитись, що саме вона (чи кілька норм), стануть нормативною підставою правової кваліфікації. В процесі аналізу норми відбувається також її тлумачення, з'ясування змісту з урахуванням вивчених теоретичних положень. Правова кваліфікація представляє собою юридичну оцінку всієї сукупності фактичних обставин справи шляхом віднесення конкретного випадку до сфери дії певних юридичних норм. *Відповідь – вирішення практичних завдань повинна бути максимально повною, обґрунтованою, з посиланням на конкретні статті нормативно-правових актів та визначенням можливих варіантів вирішення, які можуть відрізнятися в залежності від зміни обставин.*

Підготовка до семінарських (практичних) занять не вимагає переписування (відтворення) положень підручників чи статей нормативно-правових актів, однак для належних, обґрунтованих відповідей попередньо мають бути проаналізовані та занотовані (письмово чи в електронній формі) номери статей, їх положення, висновки та анотації наукових джерел, які використовуються при відповідях.

Відповідно до положення про порядок організації і контролю самостійної роботи студентів Навчально-наукового юридичного інституту, затвердженого вченою радою ННЮІ *самостійна робота студента* – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та поза аудиторний час з метою формування самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодої людини, суть якої полягає в уміннях планувати, систематизувати, контролювати й регулювати свою діяльність під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Таким чином, самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом і виконується в поза аудиторний час, передбачений програмою навчальної дисципліни. Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні здобути навички самостійно мислити, поглиблювати засвоєні теоретичні знання, опанувати практичні навички прийняття правових рішень.

Самостійна робота студента включає:

- опрацювання лекційного матеріалу і рекомендованої літератури;
- аналіз літератури та електронних джерел інформації з відповідної тематики;
- вивчення матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- підготовка до практичних (семінарських) занять;
- виконання завдань для самостійної роботи;
- тестова самоперевірка знань.

Контроль за самостійною роботою студентів може здійснюватися викладачем у таких формах:

- поточний контроль засвоєння знань на основі оцінки усної відповіді на питання, повідомлення, доповіді тощо (на практичних або семінарських заняттях);
- тестування;
- перевірка виконання самостійних завдань;
- підсумкове оцінювання знань програмового матеріалу – залік.

Основою підготовки до занять виступають такі *базові навчальні та наукові джерела:*

1. Арсенюк А. О. Процесуально-процедурний порядок судового розгляду земельних спорів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016.

2. Бурцев О. В. Правові засади вирішення межових земельних спорів: монографія. Харків: Друк. Мадрид, 2017.

3. Земельні спори: правові висновки Верховного Суду / упорядник Ю. Я. Чумак. Київ: Алерта, 2021.

4. Коваленко Т. О. Реалізація принципу законності у регулюванні земельних відносин в Україні: проблеми законодавчого забезпечення: монографія. Київ: Правова єдність, 2017.

5. Кулинич П.Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми : монографія. Київ: Норма права, 2021.

6. Лейба Л. В. Земельні спори та порядок їх вирішення: монографія. Харків: Право, 2007.

7. Мірошніченко А. М. Колізії у правовому регулюванні земельних відносин: монографія. Київ: Правова єдність, 2009.

8. Мягкоход Ю. В. Способи захисту земельних прав за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Київ, 2014.

9. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л. А. Швецова та ін. Харків, 2021.

10. Федчишин Д. В. Реалізація та захист земельних прав в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Херсон: Гельветика, 2020.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Законодавче регулювання вирішення земельних спорів

Історія розвитку законодавства про вирішення земельних спорів.

Сучасне нормативно-правове регулювання вирішення земельних спорів.

Співвідношення нормативно-правових актів земельного законодавства та актів інших галузей законодавства з питань вирішення земельних спорів.

Напрями вдосконалення законодавства про вирішення земельних спорів.

Вирішення земельних спорів у системі юридичних гарантій прав на землю

Система юридичних гарантій забезпечення земельних прав.

Конституційна гарантія судового захисту земельних прав.

Загальні та спеціальні юридичні гарантії земельних прав.

Юридична сутність вирішення земельного спору як гарантії земельних прав.

Вирішення земельних спорів як функція державного управління. Вирішення земельних спорів як вид земельно-юрисдикційних правовідносин.

Проблеми вирішення земельних спорів у світлі сучасної земельної реформи.

Земельні спори: поняття, сутність і класифікація

Поняття земельного спору: основні наукові підходи. Ознаки земельного спору. Особливості виникнення земельного спору.

Розмежування земельних спорів з суміжними видами спорів (конфліктів). Земельні спори та майнові спори, пов'язані із земельними відносинами.

Суб'єкти земельних спорів. Особливості об'єктного складу земельних спорів. Зміст земельного спору.

Законодавче визначення видів земельних спорів. Наукові класифікації земельних спорів.

Юрисдикційна і неюрисдикційна форми вирішення земельних спорів

Основні форми вирішення земельних спорів.

Юрисдикційні форми вирішення земельних спорів. Судова форма захисту земельних прав. Адміністративна форма вирішення земельного конфлікту.

Неюрисдикційна форма вирішення земельних спорів. Альтернативні способи врегулювання спору в системі форм захисту земельних прав. Види альтернативних способів врегулювання спору. Медіація як законодавчо закріплений спосіб врегулювання земельного спору. Самозахист земельних прав.

Адміністративний порядок вирішення земельних спорів

Види земельних спорів, що підлягають позасудовому вирішенню.

Органи, що розглядають земельні спори, їх повноваження.

Особливості процедури розгляду та вирішення земельних органами місцевого самоврядування. Правовий статус та компетенція комісій з розгляду земельних спорів. Права та обов'язки сторін при вирішенні земельних спорів.

Юридичне значення рішень державних органів та органів місцевого самоврядування, прийнятих у земельних спорах. Проблеми виконання рішень щодо земельних спорів, які вирішуються в позасудовому порядку.

Судовий порядок вирішення земельних спорів

Характеристика та види земельних спорів, що розглядаються в судовому порядку.

Процедура розгляду та вирішення земельного спору судом. Позовна давність при розгляді справ зі спорів, що виникають із земельних відносин. Процесуальні питання в справах зі спорів, що виникають із земельних відносин.

Розмежування юрисдикцій судів при вирішенні земельного спору. Практика Великої Палати Верховного Суду щодо юрисдикції земельних спорів. Юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення земельних спорів. Категорії спорів, які вирішуються судами загальної юрисдикції. Юрисдикція господарських судів щодо вирішення земельних спорів.

Напрями розвитку процесуального законодавства, що регулює судовий порядок вирішення земельних спорів.

Способи захисту земельних прав при вирішенні земельних спорів

Поняття «способи захисту земельних прав». Способи захисту земельних прав. співвідношення способів захисту прав, визначених Цивільним кодексом України та Земельним кодексом України.

Класифікація способів захисту земельних прав.

Ефективність та належність способів захисту земельних прав.

Судова практика розгляду окремих категорій земельних спорів

Правові позиції Верховного суду щодо розгляду земельних спорів.

Особливості вирішення земельних спорів щодо набуття, реалізації та припинення права власності на земельні ділянки.

Особливості вирішення земельних спорів щодо реалізації права постійного користування земельними ділянками.

Особливості вирішення земельних спорів щодо договірної форми використання земельних ділянок на умовах оренди.

Особливості вирішення земельних спорів щодо окремих інститутів права землекористування.

Особливості вирішення майнових спорів, пов'язаних із земельними відносинами.

Врегулювання земельних спорів шляхом медіації

Застосування посередництва у вирішенні земельних конфліктів. Поняття і види посередництва.

Медіація як спосіб вирішення земельно-правових конфліктів. Основні принципи медіації. Стадії процедури посередництва.

Проблема практичного застосування медіації при вирішенні земельних спорів.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1 (2 год.)

ТЕМА. ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ

ТЕМА. ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ

Земельний кодекс України вирішення земельних спорів відносить до гарантій (гарантій захисту) прав на землю. Це дає підстави визнавати земельні спори як вид земельних правовідносин, регламентованих нормами земельного законодавства. Саме по собі законодавче закріплення гарантії без визначення відповідного механізму її забезпечення носитиме декларативний характер та не виконуватиме основного функціонального призначення гарантії – забезпечення реалізації, охорони і захисту прав людини. У зв'язку з цим розкриття поняття, видів та механізму гарантій прав на землю є не лише необхідною умовою для успішної реалізації цих прав, а й для подальшого належного нормативного визначення та ефективного державного регулювання земельних відносин. Водночас на сьогодні актуальною залишається проблема ефективності вирішення земельних спорів та укріплення її значимості як гарантії захисту прав на землю. При цьому виникають практичні проблеми розмежування компетенції, ефективності процедур розгляду справ та виконання рішень в земельних спорах. Все це ускладнює захист земельних прав та вирішення спорів, що виникають із земельних правовідносин, а дана гарантія не отримує належної практичної реалізації та певною мірою носить декларативний характер.

В результаті вивчення теми студенти набуть теоретичних знань про специфіку правових інститутів земельного права та земельного законодавства і їх вплив на вирішення земельних спорів.

Під час вивчення теми студенти повинні засвоїти поняття та основні ознаки земельного спору. Опрацювання теми передбачає з'ясування студентами структури земельного спору та особливостей основних його елементів.

Студентам слід також на основі Земельного кодексу України та інших нормативно-правових актів земельного законодавства вміти характеризувати конкретні спірні ситуації та виділяти основні їх елементи.

Вивчення питань теми передбачає поглиблене знання онтологічної сутності та еволюції думки щодо поняття, класифікації та особливості вирішення земельних спорів.

Питання для обговорення:

1. Система юридичних гарантій забезпечення земельних прав. Загальні та спеціальні юридичні гарантії земельних прав.
2. Конституційна гарантія судового захисту земельних прав.
3. Юридична природа земельного спору:
 - 3.1. Юридична сутність вирішення земельного спору як гарантії земельних прав.
 - 3.2. Вирішення земельних спорів як функція державного управління.
 - 3.3. Вирішення земельних спорів як вид земельно-юрисдикційних правовідносин.
4. Поняття земельного спору, його ознаки та особливості виникнення.

5. Суб'єкти земельних спорів. Особливості об'єктного складу земельних спорів. Зміст земельного спору.

6. Розмежування земельних спорів з суміжними видами спорів (конфліктів). Земельні спори та майнові спори, пов'язані із земельними відносинами.

Практичні завдання:

1. Ознайомтесь з Постановою Касаційного господарського суду Верховного суду від 28.02.2020 у справі № 913/169/18 та проведіть аналіз переходу права на земельну ділянку в порядку ст. 120 ЗК України та ст. 7 Закону України «Про оренду землі».

Які гарантії виникнення, реалізації, захисту прав орендаря та орендодавця земельних ділянок?

2. 13 березня 2008 року Миколаївська міська рада прийняла рішення, згідно якого надала первинній набувачці дозвіл на складання проекту землеустрою щодо відведення спірної земельної ділянки за рахунок земель ДП «Миколаївське лісове господарство» з метою передання її у власність для будівництва й обслуговування житлового будинку та господарських споруд.

19 грудня 2008 року Миколаївська міська рада прийняла рішення, згідно якого затвердила проект землеустрою та передала у власність первинній набувачці спірну земельну ділянку за рахунок земель ДП «Миколаївське лісове господарство» для будівництва й обслуговування житлового будинку та господарських будівель.

26 лютого 2009 року на підставі вказаних рішень особа отримала державний акт.

24 листопада 2010 року первинна та кінцева набувачки уклали договір купівлі-продажу, згідно з яким кінцева набувачка отримала право власності на спірну земельну ділянку, про що внесений запис до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

1 серпня 2017 р. прокурор подав в інтересах держави в особі Миколаївської обласної державної адміністрації, до Миколаївської міської ради, ОСОБА_1 (первинна набувачка), ОСОБА_2 (кінцева набувачка) за участю третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, - Державного підприємства «Миколаївське лісове господарство», Виконавчого комітету Миколаївської міської ради - про визнання незаконним і скасування окремих пунктів рішення ради, визнання недійсним державного акта, витребування земельної ділянки шляхом знесення спорудженого на ній об'єкта нерухомості. Він стверджував, що міська рада протиправно передала земельну ділянку лісового фонду у приватну власність із земель лісогосподарського призначення, а надалі змінила цільове призначення на землі житлової та громадської забудови.

Суд першої інстанції погодився із деякими доводами прокурора та задовольнив позов частково, відмовивши у витребуванні спірної земельної ділянки шляхом знесення спорудженого на ній об'єкта нерухомості. Апеляційний суд

вважав, що вимоги слід задовольнити повністю. Він погодився із висновками суду першої інстанції стосовно визнання незаконними та скасування оскаржених прокурором пунктів рішення міської ради і визнання недійсним виданого первинній набувачці державного акта щодо права власності на спірну земельну ділянку. Крім того, апеляційний суд, на відміну від суду першої інстанції, витребував цю ділянку від кінцевої набувачки та зобов'язав її знести житловий будинок і господарські будівлі та споруди з парканом.

1) Чи має прокурор право заявити позов в інтересах держави в особі обласної державної адміністрації;

2) Чи не пропустив він позовну давність за заявленими вимогами;

3) Чи є належним способом захисту вимога про витребування земельної ділянки «шляхом знесення об'єкта нерухомості»;

4) Чи дотримав суд апеляційної інстанції, задовольняючи вимогу про витребування спірної земельної ділянки, принцип правомірного втручання у право мирного володіння майном?

Рекомендована література:

1. Арсенюк А. О. Процесуально-процедурний порядок судового розгляду земельних спорів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016.
2. Годованюк А. Й. Поняття земельних спорів. *Правове життя сучасної України*: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2020. Т. 2. С. 254–257.
3. Годованюк А. Й. Класифікація земельних спорів: історичний аспект. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2021 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2021. С. 559–562.
4. Каракаш І. І. Правове регулювання розгляду та вирішення земельних спорів як гарантія захисту прав на землю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 132–138.
5. Коваленко Т. О. Реалізація принципу законності у регулюванні земельних відносин в Україні: проблеми законодавчого забезпечення: монографія. Київ: Правова єдність, 2017.
6. Ковальський Д. В. Земельно-процесуальні правовідносини: дис... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 193 с.
7. Лейба Л. В. Земельні спори та порядок їх вирішення : моногр. / Л. В. Лейба; за ред. М. В. Шульги. Х. : Право, 2007.
8. Лисенко Я. О. Правове регулювання земельних юрисдикційних відносин в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
9. Погрібний О. О. Щодо місця інституту земельних спорів у системі земельного права. *Право України*. 2009. № 9. С. 11- 14.
10. Черкашина М. К. Особливості правових гарантій у сфері використання та охорони землі. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 129–132.
11. Яремак З. В. Місце інституту вирішення земельних спорів в системі земельного права. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*: зб. наук. статей. Івано-Франківськ, 2019. Вип. 51. С. 99 – 110.
12. Яремак З. В. Вирішення земельних спорів як гарантія прав на землю. *Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2020 р.) / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 334–337.

Нормативно-правові акти:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відом. Верхов. Ради України. 2002. № 3. Ст. 27.
2. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. Відом. Верхов. Ради України. 1998. № 46-47. Ст. 280.
3. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 47. Ст. 256.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997. Відом. Верхов. Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

Судова практика:

1. Земельні спори: правові висновки Верховного Суду / упоряд. Ю. Я. Чумак. Київ: Алерта, 2021.
2. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у справах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л. А. Швецова та ін. Харків, 2021.
3. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають із земельних відносин (застосування норм матеріального права), рішення, внесені до ЄДРСР за період з 20.04.2018 р. по 18.09.2019 р.
4. Дайджест практики Верховного Суду у справах із договору оренди землі. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Daijest_orenda_zemli_2018_2021.pdf
6. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7. Вісн. Верхов. Суду України. 2004. № 6. Ст. 22.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2 (2 год.)

ТЕМА. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Адміністративний (позасудовий) порядок врегулювання спору полягає в можливості звернутися за його вирішенням до органів державної влади, до компетенції яких належить те чи інше питання. Конституція України встановлює вихідні положення такого порядку, зокрема ст. 40, конкретизація якого відображено в Законі України «Про звернення громадян», де визначено, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків. Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги (ст. 3 Закону).

Стосовно переліку органів, до яких можна звернутися, то вони встановлюються, як нормами загального законодавства, так і спеціальним законодавством в галузі охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів. Зокрема, ст. 55 Конституції України поряд із загальним правом на судовий захист визначає і право на звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України «Про Уповноваженого Верховною Радою України з прав людини» передбачає здійснення Уповноваженим з прав людини парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції.

Поресурсними кодексами визначається коло спеціальних суб'єктів, уповноваженим на вирішення спорів з питань охорони захисту, використання та відтворення природних ресурсів. Вирішення земельного спору органами місцевого самоврядування як позасудового порядку врегулювання земельного конфлікту регламентується саме нормами земельного законодавства (. 158 Земельного кодексу України) на відміну від судової процедури, правове регулювання якої лежить в площині процесуальних галузей права.

На практиці виникає багато проблем правозастосування, пов'язані з тим, що ЗК України містить ряд колізій, які зумовлюють складнощі правозастосування, що і повинні дослідити студенти під час підготовки до семінарського заняття.

Питання для обговорення:

1. Види земельних спорів, що підлягають позасудовому вирішенню.
2. Особливості процедури розгляду та вирішення земельних органами місцевого самоврядування.
3. Правовий статус та компетенція комісій з розгляду земельних спорів.
4. Права та обов'язки сторін при вирішенні земельних спорів органами місцевого самоврядування.
5. Юридичне значення рішень органів місцевого самоврядування, прийнятих у земельних спорах.
6. Проблеми виконання рішень щодо земельних спорів, які вирішуються в позасудовому порядку.

Практичні завдання:

1. Ознайомтесь з Постановою Великої Палати Верховного Суду від 22 серпня 2018 року, судова справа № 806/945/17 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/76077060>) та Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 травня 2018 року, судова справа № 923/466/17 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74506122>). Проведіть аналіз процедури визнання недійсним та скасування рішення суб'єкта владних повноважень про розпорядження земельною ділянкою.

1. Проаналізуйте судову позицію у цих справах щодо розуміння суті повноваження органу місцевого самоврядування (як суб'єкта владних повноважень) прийняття ненормативного акту.

2. В чому полягає відмінність між актами нормативно-правового характеру й ненормативними актами?

3. Чи є ефективним обраний спосіб захисту порушеного права (оскарження рішення суб'єкта владних повноважень про розпорядження земельною ділянкою)?

2. Особа звернулась до суду з позовною заявою до Чернігівської міської ради, в якій просила суд визнати протиправним та скасувати рішення Чернігівської міської ради, яким позивачу відмовлено у наданні дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність у межах норм безоплатної приватизації для будівництва та обслуговування житлового будинку площею 0,1 га.

Рішенням Чернігівського окружного адміністративного суду, залишеним без змін постановою Шостого ААС позов задоволено повністю. Задовольняючи позовні вимоги, суди першої та апеляційної інстанцій керувалися тим, що відмова відповідача у наданні дозволу є незаконною, оскільки не ґрунтується на нормах ЗК України, де встановлено вичерпний перелік підстав, що можуть бути підставою для відмови у наданні такого дозволу.

Міська рада подала касаційну скаргу, обґрунтовуючи тим, що суди неправильно застосували норми матеріального права, адже в даному випадку рада реалізувала свої дискреційні повноваження.

1) З'ясуйте якими нормами права повинен керуватися суд при вирішенні даного спору.

2) Яке рішення повинен прийняти суд у цій справі?

3) Чи в даному випадку йде мова про дискреційні повноваження органу місцевого самоврядування?

4) Як Ви розумієте поняття «дискреційні повноваження»?

Рекомендована література:

1. Бондарчук Н. В., Сторожук К. І. Дискреційні повноваження в процесі реалізації земельних правовідносин в Україні. *Порівняльно-аналітичне право—електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. 2019. № 3. С. 115-118.

2. Заєць О. Еволюція юрисдикції земельних спорів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 114–119.

3. Лисенко Я. Реалізація земельних юрисдикційних норм у позасудовому порядку органами місцевого самоврядування. *Юридична Україна*. 2010. № 4. С. 103–110.

4. Мудрецька Г. В. Актуальні проблеми земельних правовідносин, що виникають у сфері позасудового вирішення земельних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 74 – 77.

5. Настіна, О. І. Проблеми вирішення земельних спорів за участю органів місцевого самоврядування України. *The III International Scientific and Practical Conference «Modern challenges to science and practice»*. January 24–26, 2021, Varna, Bulgaria. P. 235.

6. Нікітіна Ю. Д., Бутинська Р. Я. Актуальні проблеми вирішення земельних спорів органами місцевого самоврядування. *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: міжнародна науково-практична конференція*, м. Харків, 30 квітня – 1 травня 2021 р. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. С. 91-94.

7. Яремак З. В. Вирішення земельних спорів органами місцевого самоврядування: питання правового регулювання і правозастосування. *На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України : тези доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 листопада 2021 р.)*. За заг. ред. проф. В. М. Єрмоленка К.: ФОП Гуляєва В. М., 2021. С. 208 – 211.

Нормативно-правові акти:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відом. Верхов. Ради України. 2002. № 3. Ст. 27.

2. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 47. Ст. 256.

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997. Відом. Верхов. Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Судова практика:

1. Земельні спори: правові висновки Верховного Суду / упоряд. Ю. Я. Чумак. Київ: Алерта, 2021.

2. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л. А. Швецова та ін. Харків, 2021.

3. Земельні правовідносини: правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин / Л. А. Швецова та ін. Київ: ВД «Дакор», 2020.

3. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають із земельних відносин (застосування норм матеріального права), рішення, внесені до ЄДРСР за період з 20.04.2018 р. по 18.09.2019 р.

4. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7. *Вісн. Верхов. Суду України*. 2004. № 6. Ст. 22.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09>

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3 (2 год.)

ТЕМА. СУДОВИЙ ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Вирішення земельного спору в судах є частиною відповідного процесу, який регулюється нормами Цивільного процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу чи Кодексу адміністративного судочинства України, тому першою проблемою перед стороною в земельному спорі, що звертається до суду з позовом про захист прав, постає визначення юрисдикційності спору (суд якої юрисдикції має розглядати спір - цивільної, кримінальної, господарської чи адміністративної).

Види: предметна та суб'єктна; інстанційна юрисдикція; територіальна юрисдикція (підсудність).

Нова редакція процесуальних кодексів (2019 р.): Справа підлягає передачі на розгляд Великої Палати Верховного Суду, коли учасник справи оскаржує судові рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції, крім випадків, якщо:

1) учасник справи, який оскаржує судові рішення, брав участь у розгляді справи в судах першої чи апеляційної інстанції і не заявляв про порушення правил предметної юрисдикції;

2) учасник справи, який оскаржує судові рішення, не обґрунтував порушення судом правил предметної юрисдикції наявністю судових рішень Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду у справі з подібною підставою та предметом позову у подібних правовідносинах;

3) Велика Палата Верховного Суду вже викладала у своїй постанові висновок щодо питання предметної юрисдикції спору у подібних правовідносинах.

Підходи ВП ВС до визначення юрисдикційності спорів:

- критерій визначення юрисдикції має бути максимально простим, зрозумілим тобто таким, щоб його можна було застосувати на момент звернення до суду з позовом, а не після того, як суд уже почав розглядати справу;

- один спір має вирішуватися судами лише один раз;

- відповідачем у справі має бути саме та особа, з якою дійсно існує юридичний спір;

- унеможливлення звернення до суду з вимогами, що не підлягають судовому розгляду.

В межах підготовки до семінарського заняття необхідно дослідити проблемні питання розмежування юрисдикцій щодо розгляду та вирішення земельно-правових спорів. Основними критеріями такого розмежування виступають: суб'єктний склад, характер спору, використання максимально ефективнішої судової процедури для конкретних правовідносин.

Питання для обговорення:

1. Характеристика та види земельних спорів, що розглядаються в судовому порядку.

2. Розмежування юрисдикцій судових органів при вирішенні земельного спору:

2.1. Юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення земельних спорів.

2.2. Категорії спорів, які вирішуються судами загальної юрисдикції.

2.3. Юрисдикція господарських судів щодо вирішення земельних спорів.

2.4. Практика Великої Палати Верховного Суду щодо юрисдикції земельних спорів.

3. Процедура розгляду та вирішення земельного спору судом.

4. Позовна давність при розгляді справ зі спорів, що виникають із земельних відносин.

5. Процесуальні питання в справах зі спорів, що виникають із земельних відносин.

6. Напрями розвитку процесуального законодавства, що регулює судовий порядок вирішення земельних спорів.

Практичні завдання:

1. Ознайомтесь з Постановою Касаційного господарського суду Верховного Суду від 28.02.2020 № 913/169/18 (справа щодо земельних відносин та права власності).

Проаналізуйте рішення щодо розуміння суті відносин, які виникли між сторонами.

Які зобов'язання мають місце у цій справі, деліктні чи кондикційні? Обґрунтуйте свою відповідь.

2. У січні 2018 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ДП «Черкаське ЛГ» про визнання протиправною відмови у наданні погодження на вилучення земель лісогосподарського призначення державної власності та зобов'язання ДП

«Черкаське ЛГ» надати ОСОБА_1 погодження на вилучення земельної ділянки площею 0,1 га лісогосподарського призначення державної власності, зазначеної у його заяві від 18 грудня 2017 року.

Позивач обґрунтовував заявлені вимоги тим, що 18 грудня 2017 року він звернувся до ДП «Черкаське ЛГ» з клопотанням про надання погодження на вилучення земельної ділянки площею 0,1 га на території Білозірської сільської ради Черкаського району, до якого додав схему розміщення земельної ділянки із зазначенням її місця розташування. 26 грудня 2017 року він отримав листа відповідача про відмову в наданні погодження відведення такої земельної ділянки. Вважаючи, що відповідач порушив правила ст. 57 Лісового кодексу України, ст. 3, 92, 118 Земельного кодексу України, позивач звернувся до суду із цим позовом.

Ухвалою Черкаського районного суду Черкаської області від 20 березня 2018 року відмовлено у відкритті провадження у справі.

Ухвалу суду першої інстанції обґрунтовано тим, що оскільки позов подано до органу виконавчої влади як суб'єкта владних повноважень, то спір підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Постановою Апеляційного суду Черкаської області від 24 квітня 2018 року ухвалу Черкаського районного суду Черкаської області від 20 березня 2018 року залишено без змін.

Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що висновки суду першої інстанції є правильними, враховуючи, що позов пред'явлено ОСОБА_1 до ДП «Черкаське ЛГ» і він стосується визнання протиправною відмови в отриманні погодження на вилучення земель лісогосподарського призначення державної власності та зобов'язання відповідача надати погодження на вилучення земельної ділянки, як суб'єкта владних повноважень щодо оскарження його рішення (в частині надання згоди на вилучення земель державної власності). Посилання ОСОБА_1 в апеляційній скарзі на те, що ДП «Черкаське ЛГ» не є суб'єктом владних повноважень та спір має розглядатися в порядку цивільного судочинства апеляційний суд визнав необґрунтованими, оскільки не узгоджуються із вимогами процесуального закону.

У травні 2018 року ОСОБА_1 подав до Верховного Суду касаційну скаргу, в якій просив скасувати ухвалу Черкаського районного суду Черкаської області від 20 березня 2018 року та постанову Апеляційного суду Черкаської області від 24 квітня 2018 року, а справу направити до суду першої інстанції для відкриття провадження у справі, посилаючись на порушення судами попередніх інстанцій норм процесуального права.

Про порушення яких процесуальних норм йде мова?

Яке рішення повинен прийняти Верховний суд?

Вирішіть спір по суті. Які підстави та порядок передачі земельної ділянки площею лісогосподарського призначення державної власності у приватну власність?

Рекомендована література:

1. Грещук Г. І. Особливості використання судами засобів доказування при вирішенні земельних спорів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 38. С. 11-13.
2. Коломійцева Д. М. Спори щодо визначення судової юрисдикції при оскарженні рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 272–278.
3. Торгашова К. О. Практичні проблеми розмежування адміністративної та господарської юрисдикцій на основі критеріїв належності публічно-правових спорів. *Молодий вчений. Юридичні науки*. 2020. № 11 (87). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/216>
4. Удод М. В., Пирогов В. С. Юрисдикція адміністративних судів при вирішенні земельних спорів за участі органів публічної адміністрації. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 78. С. 100–110.
5. Федчишин Д. В. Процесуальні права в механізмі судового захисту прав на землю. *Вісн. Запорізького нац. ун-ту*. 2018. № 3. С. 29-36.
6. Яремак З. В. Про дискреційні повноваження у судовій практиці адміністративних судів України та Європейського суду з прав людини. *Правові позиції Європейського суду з прав людини у правозастосовній практиці України: зб. наук. пр. викл. каф. судочинства / за ред. М. К. Галянтича*. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. С. 184–206.
7. Яремак З. В. Розмежування юрисдикцій судів щодо вирішення земельних спорів. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина : матер. щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та аспірантів, присвяченої 75-річчю Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника*. Івано-Франківськ, 2015. С. 120 – 123.

Нормативно-правові акти:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відом. Верхов. Ради України. 2002. № 3. Ст. 27.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Судова практика:

1. Земельні спори: правові висновки Верховного Суду / упоряд. Ю. Я. Чумак. Київ: Алерта, 2021.
2. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л. А. Швецова та ін. Харків, 2021.
3. Земельні правовідносини: правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин / Л. А. Швецова та ін. Київ: ВД «Дакор», 2020.
3. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають із земельних відносин (застосування норм матеріального права), рішення, внесені до ЄДРСР за період з 20.04.2018 р. по 18.09.2019 р.
4. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7. *Вісн. Верхов. Суду України*. 2004. № 6. Ст. 22.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4 (2 год.)

ТЕМА. СУДОВА ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Земельним кодексом України в ч. 2 ст. 158 дається чітке визначення категорій спорів, які розглядають виключно суди в залежності від суб'єктів – суди загальної юрисдикції, господарські чи адміністративні. До складу цих спорів відносяться, зокрема, спори з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, а також спори щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей. Як бачимо, зазначені спори неоднорідні. Перший різновид пов'язаний з реалізацією правомочності власності на землю. Характерною особливістю другого різновиду є те, що в них присутній елемент, притаманний адміністративно-територіальному поділу.

Залежно від характеру спору, суб'єктів, порушених прав та особливостей земельно-процесуальних відносин виокремлюють різні групи земельних спорів. При підготовці до семінарського заняття студентам необхідно ознайомитися із цими класифікаціями та запропонувати власний поділ земельних спорів за певним критерієм.

Верховним Судом сформовано чимало правових позицій при вирішенні справ – щодо скасування державної реєстрації права власності, визнання незаконним, скасування рішень та зобов'язання вчинити певні дії; щодо визнання договорів оренди земельних ділянок недійсними, припиненими, а також про їх розірвання та повернення земельної ділянки; щодо визнання укладеними, поновленими договору оренди земельної ділянки, його переукладання, та додаткових угод до договору оренди землі; щодо безпідставно набутого майна (коштів), стягнення заборгованості з орендної плати, стягнення збитків від неoderжаного доходу за користування землею; щодо усунення перешкод в користуванні та визначення порядку користування земельною ділянкою; щодо визнання права власності на земельну ділянку в порядку спадкування за законом; щодо інших земельних спорів.

Відтак, студенту необхідно критично осмислювати судову практику вирішення земельних спорів, узагальнення судової практики та позиції Верховного Суду у земельних справах, рішення Європейського Суду з прав людини по земельних питаннях; аналізувати та прогнозувати розвиток судової практики вирішення окремих видів земельних спорів; вміти розв'язувати складні практичні ситуації, що вимагають застосування сучасних способів подолання земельно-правових колізій, формулювати відповідні висновки з посиланням на нормативні акти, судову практику та доктрину земельного права.

Питання для обговорення:

1. Правові позиції Верховного суду щодо розгляду земельних спорів.
2. Особливості вирішення земельних спорів щодо набуття, реалізації та припинення права власності на земельні ділянки.
3. Особливості вирішення земельних спорів щодо реалізації права постійного користування земельними ділянками.
4. Особливості вирішення земельних спорів щодо договірної форми використання земельних ділянок на умовах оренди.
5. Особливості вирішення земельних спорів щодо окремих інститутів права землекористування.
6. Особливості вирішення майнових спорів, пов'язаних із земельними відносинами.

Практичні завдання:

1. Ознайомтесь з Рішенням ЄСПЛ у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» (заяви № 846/16 та № 1075/16; рішення від 22.05.2018 (остаточне – 22.08.2018)) та «Віра Довженко проти України» (заява № 26646/07; рішення від 15.01.2019 (остаточне – 15.04.2019)).

Які фактичні обставини цих справи?

В чому ЄСПЛ вбачає порушення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції?

Яким чином ЄСПЛ визначив принцип пропорційності щодо дотримання балансу між загальним інтересом та порушенням права власності заявників?

2. ОСОБА_1 26 листопада 1991 року отримав право на довічне успадковане володіння землею для ведення селянського фермерського господарства на території Ліщинської сільської ради Кагарлицького району Київської області та на її базі створено фермерське господарство «Сльозко». ОСОБА_1 помер.

При цьому, у довічному володінні ОСОБА_1 на час смерті перебувало дві земельні ділянки площею 18,85 га та 3,74 га.

14 грудня 2016 року завідувачем Кагарлицької районної державної нотаріальної контори відмовлено ОСОБА_2 та ОСОБА_3 у видачі свідоцтва про право на спадщину на спірні земельні ділянки після померлого ОСОБА_1 у зв'язку з тим, що згідно з чинним законодавством не передбачено можливості переходу права довічного успадкованого землеволодіння після смерті володільця.

ОСОБА_2 та ОСОБА_3 звернулися до суду з позовом до ОСОБА_4, третя особа – Управління Держгеокадастру в Кагарлицькому районі, у якому просили визнати за ними право довічного успадкованого володіння двох земельних ділянок, площею 18,85 га та площею 3,74 га кожному, для ведення селянського фермерського господарства згідно з державним актом на право довічного успадкованого володіння землею від 26 листопада 1991 року в порядку спадкування після смерті батька – ОСОБА_1.

Вирішіть спір по суті.

Чи зміниться рішення суду у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» від 19 жовтня 2022 року, який набув чинності з 19 листопада 2022 року?

Рекомендована література:

1. Боднарчук О. Г., Боднарчук О. І. Проблемні питання правового регулювання відносин щодо користування чужою земельною ділянкою (суперфіцію) в Україні. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2020. С. 19–24.

2. Висіцька І. Емфітевзис: правова природа, умови, форма, доцільність застосування. *Землевпорядний вісник*. 2019. № 11. С. 41–47.

3. Ганенко Р. Особливості вирішення спорів щодо взаємного перетину (накладання) земельних ділянок. *Землевпорядний вісник*. 2021. № 11. С. 31-33.

4. Гоменюк І. Реєстрація прав на землю. *Земельні відносини: Тематичний збірник*. 2019. Вип. 6. С. 13.
5. Гордєєв В. І., Федорович В. І. Відшкодування збитків власникам земельних ділянок і землекористувачам. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 16: Земельне та аграрне право / редкол.: М.В. Шульга, В.В. Носік, П.Ф. Кулинич та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право. 2019. С. 64–70.
6. Ігнатенко І. В. Особливості правового регулювання використання штучно створених земельних ділянок для здійснення забудови територій. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 221–227.
7. Ільків О. Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 98–104.
8. Ільків О. В. Захист прав користувача земельної ділянки, наданої для сільськогосподарських потреб. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 1. С. 32–36.
9. Мироненко І. В. Інститут права сусідства: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Івано-Франківськ, Супрун В. П., 2019.
10. Носік В. В., Саркісова Т. Б. До питання про юридичні моделі визначення розміру збитків внаслідок порушення правового режиму земель рекреаційного призначення. *Екологічне право*. 2020. Вип 3. С. 33–35.
11. Федорович В. І. Право на земельну ділянку у разі набуття права власності на житловий будинок, будівлю або споруду. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2018. Вип. 66. С. 179–186.
12. Шульга М.В., Лісова Т.В., Шульга Т.М. Особливості захисту земельних прав, порушених у процесі здійснення реєстраційних дій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Вип. 3. С. 137-143.

Нормативно-правові акти:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2,4,7, та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відом. Верхов. Ради України. 2002. № 3. Ст. 27.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України від 19.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Судова практика:

1. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду в земельних спорах за участю органів Держгеокадастру за період із 01.03.2018 по 23.11.2020 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Daidzhest_VP_VS.pdf

2. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають із земельних відносин (застосування норм матеріального права). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/dajdjest_VP_zemelni_spory_2018_2019.pdf.

3. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 20.04.2018 по 18.09.2019 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/dajdjestVP_zemelni_spory_2018_2019.pdf.

4. Дайджест практики Верховного Суду у справах із договору оренди землі за період з 2018 по 2021 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/newfolderforuploads/supreme/Dajjestorendazemli20182021.pdf>

5. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7. Вісн. Верхов. Суду України. 2004. № 6. Ст. 22.

6. Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.05.2011 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-11#Text>.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання для самостійної роботи передбачають поглиблене опрацювання окремих проблемних з точки зору теорії, практики чи нормотворчості питань на підставі аналізу та реферування наукових джерел. Стислий аналіз відповідного питання з власними висновками, узагальненнями та баченням вирішення відповідного питання *представляється студентом у вигляді усного виступу на семінарському занятті за відповідною темою.*

Аналіз судових рішень. Аналіз потрібно здійснювати за такою *схемою*:
- *короткий опис суті спору* (у цій справі йде мова про те, що відповідач ... (описуєте суть проблеми...));
- *суть позовних вимог* (позивач звернувся до суду з позовом, до прикладу, про захист права власності на земельну ділянку... Позивач обґрунтовує позовні вимоги такими аргументами:...);
- *результат розгляду* (викладає зміст прийнятого рішення судом I інстанції, апеляційної... з обов'язковим покликанням на реєстр судових рішень);
- *власні висновки щодо особливостей цієї справи* (Я вважаю, що в даній справі було (не було) порушення...).

1. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 30.05.2018 р. у справі № 923/466/17 (визнання недійсним рішення та припинення права постійного землекористування). URL: <https://verdictumligazon.net/document/74506122>.

2. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 13.10.2020 р. у справі № 908/1605/18 (витребування земельної ділянки з незаконного володіння). URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/92256464>.

3. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 22.06.2020 р. у справі № 922/2155/18. URL: <https://verdictum.ligazon.net/document/90154778>.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 червня 2019 р. у справі № 916/3156/17 (щодо ефективного способу захисту земельних прав). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82424016>.

5. Постанова Верховного Суду від 19.01.2022 р. у справі № 592/10260/16 (належний спосіб захисту земельних прав). URL: <https://verdictum.ligazon.net/document/102747833>.

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.05.2020 р. у справі №908/299/18 (належний спосіб захисту у випадку відмови від укладення додаткової угоди до договору оренди землі). URL: <https://verdictum.ligazon.net/document/89825064>.

7. Постанова Великої палати Верховного Суду від 03.04.2019 року у справі № 621/2501/18 (про визнання незаконним та скасування наказів, визнання недійсними

договорів оренди та суборенди земельних ділянок, скасування їх державної реєстрації, повернення земельних ділянок). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81141151>.

8. Постанова Великої палати Верховного Суду від 11.02.2020 р. у справі № 922/614/19 (про визнання незаконним та скасування наказів, визнання недійсними договорів оренди земельних ділянок та їх повернення). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87902138>.

9. Постанова Великої палати Верховного суду від 13.03.2018 р. у справі № 306/2004/15-ц (про визнання недійсними рішень місцевої ради та договору купівлі-продажу і припинення права власності на земельні ділянки). URL: <https://verdictum.ligazon.net/document/72909635>.

10. Постанова Великої палати Верховного суду від 19.02.2020 р. у справі № 626/1055/17 (про визнання незаконним і скасування наказу, визнання недійсними договорів, скасування їх державної реєстрації). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88138150>.

11. Постанова Великої палати Верховного суду від 26.05.2020 р. у справі № 908/299/18 (про поновлення договору оренди землі). URL: <https://verdictum.ligazon.net/document/89825064>.

12. Постанова Великої палати Верховного суду від 12.06.2019 р. у справі № 487/10128/14-ц (про визнання незаконними та скасування окремих пунктів рішення міської ради, визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку та повернення земельної ділянки). URL: <https://verdictum.ligazon.net/document/85541621>.

13. Постанова Верховного Суду КГС від 21.01.2021 р. у справі №925/1222/19 (щодо приватноправового характеру спорів, пов'язаних із скасуванням державно реєстрації прав). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94591454>.

14. Постанова Верховного Суду від 22.06.2021 року у справі №334/3161/17 (щодо належного способу захисту речових прав (віндикація)). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483113>.

15. Постанова Верховного Суду від 25.08.2020 р. у справі № 913/116/19 (щодо участі прокурора у спорах щодо оренди земельної ділянки). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91319979>.

16. Постанова Верховного Суду від 24.04.2019 р. у справі № 128/3751/14-а. (про зобов'язання розробника документації із землеустрою виправити технічну документацію). URL: <https://verdictum.ligazon.net/document/81841935>.

17. Постанова ВП Верховного Суду від 16.01.2019 р. у справі № 686/23317/13-а (щодо прийняття рішення про передачу земельної ділянки та зобов'язання селищної ради прийняти рішення про передачу зазначеної земельної ділянки). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79365485>.

18. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 08.07.2022 р. у справі № 485/1403/17 (визнання державного акта на право приватної власності на землю недійсним). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105148859>.

19. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 08.07.2022 р. у справі № 401/1201/19 (визнання права власності на земельну ділянку). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105148875>.

20. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 01.07.2022 р. у справі № 346/3085/20 (визнання недійсними державних актів на право власності на земельну ділянку). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105036837>.

21. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 18.11.2021 р. у справі № 703/2584/18 (про визнання права власності на земельну ділянку за давністю користування). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101279971>.

22. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 27.01.2021 р. у справі № 906/706/19 (про припинення права постійного користування, скасування державного акта, скасування запису про реєстрацію державного акта, зобов'язання повернути земельну ділянку). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85443565>.

23. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20.02.2020 р. у справі № 909/108/19 (про припинення права постійного користування земельною ділянкою та визнання недійсним і скасування державного акта на право постійного користування). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88149692>.

24. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.06.2020 р. у справі № 179/1043/16- URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/90458957>.

25. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 11.12.2019 р. у справі № 188/1124/15-ц (про визнання відсутнім права постійного користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86607167>.

26. Постанова ОП КГС ВС від 02.12.2020 у справі № 905/105/20 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/93296139>.

27. Постанова Верховного Суду від 31.07.2020 р. у справі № 479/1073/18 (щодо сплати заборгованості за договором оренди земельної ділянки). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90714381>.

28. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 18.01.2021 р. у справі № 372/1567/17 (умови для встановлення земельного сервітуту). URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/94237416>.

29. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.11.2018 р у справі № 914/2298/17 (про визнання недійсним договору суперфіцію). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C007548>.

30. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 20.06.2018 р. у справі № 387/458/17-ц. (про визнання недійсним договору емфітевзису як такого, що укладений у період дії договору оренди). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75099386>.

31. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.08.2018 р. у справі № 500/1419/17 (про визнання неправомірними дій міськради про передачу земельної ділянки у суперфіцій). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76077012>.

32. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 14.07.2020 р. у справі № 916/1998/19 (щодо розірвання договору оренди землі у зв'язку із використанням земельної ділянки не за цільовим призначенням). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C014753>.

33. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 27.09.2018 р. у справі № 909/6/18 (про відшкодування шкоди заподіяної внаслідок засмічення земельної ділянки відходами). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76905569>.

34. Постанова Верховного Суду від 20.11.2019 р. у справі №922/3412/17 (щодо кондикційних відносин). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/78297802>.

35. Постанова Верховного Суду від 15.10.2019 р. у справі № 922/1379/18 (щодо неможливості застосування кондикції у разі купівлі земельної ділянки). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85174593>.

36. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» від 20 липня 2006 року, заяви № 29458/04 та № 29465/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_115#Text.

37. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 року, заява № 63566/00. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096#Text.

38. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» від 24.07.2003 р. URL: <https://swarb.co.uk/stretch-v-the-united-kingdom-echr-24-jun-2003/>.

39. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Рисовський проти України» від 20.10.2011 р., заява № 29979/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854#Text.

40. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зеленчук та Цицюра проти України» від 22 травня 2018 року, заяви № 846/16 та № 1075/16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79#Text.